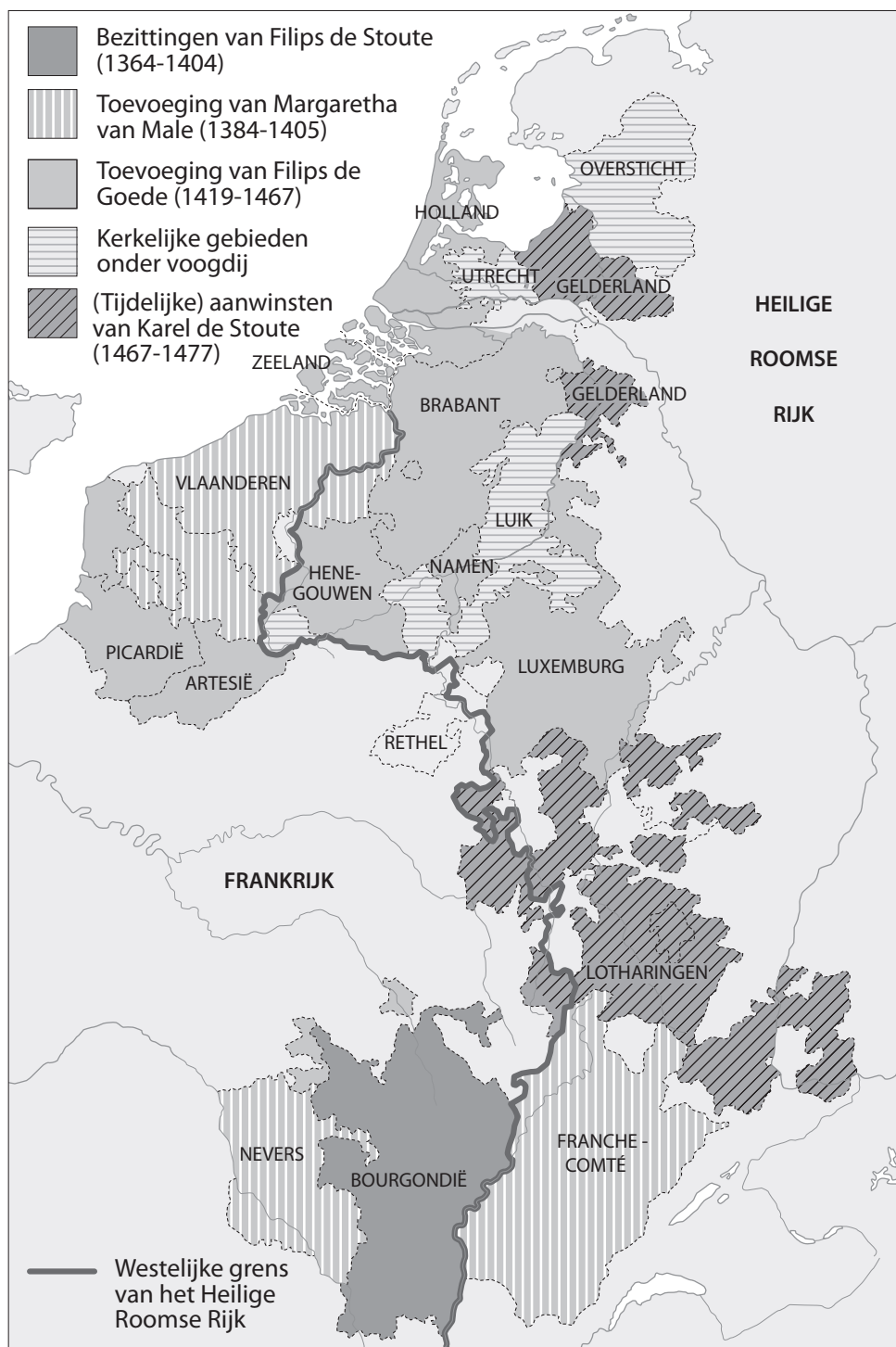

Inhoud

Inleiding door Femke Deen en Ineke Huysman	15
1 Johanna en Margaretha van Constantinopel door Els De Paermentier	29
2 Margaretha van Male door Jean-Baptiste Santamaria	42
3 Margaretha van Beieren door Mieke van Leeuwen-Canneman	55
4 Margaretha van Bourgondië door Margreet Brandsma	67
5 Jacoba van Beieren door Dick E.H. de Boer	80
6 Maria van Bourgondië door Jelle Haemers	93
7 Margaretha van Oostenrijk door Dagmar Eichberger	106
8 Maria van Hongarije door Lison Vercammen	119
9 Margaretha van Parma door Liesbeth Geevers	134
10 Louise de Coligny door Femke Deen	146
11 Isabella Clara Eugenia van Oostenrijk door Werner Thomas	159
12 Sophie Hedwig van Brunswijk-Wolfenbüttel door Lidewij Nissen	171
13 Amalia van Solms-Braunfels door Ineke Huysman	183
14 Maria Henriëtta Stuart door Jean-Marc van Tol	197
15 Albertine Agnes van Oranje-Nassau door Sunny Jansen	211
16 Maria Louise van Hessen-Kassel door Marijke Bruggeman	225
17 Anna van Hannover door Veronica van Amerongen	237
18 Wilhelmina van Pruisen door Edwina Hagen	249
Over de auteurs	260
Noten	265

De Bourgondische Nederlanden zoals Maria van Bourgondië ze erfde in 1477

Habsburgse Nederlanden tijdens de regeerperiode van landvoogdessen Margaretha van Oostenrijk, Maria van Hongarije en Margaretha van Parma

De Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden tussen 1585 en 1647

De Republiek der Zeven Verenigde Provinciën rond 1648

Filips de Stoute
1342-1404
Hertog van Bourgondië

Margaretha van Male
1350-1405
Gravin van Vlaanderen, Nevers,
Rethel, Artesië, hertogin van Brabant
en Limburg (1404-1405)
Hertogin van Bourgondië

Acht kinderen, onder wie:

Jan Zonder Vrees
1371-1419
Hertog van Bourgondië

Margaretha van Beieren
1363-1424
Gravin van Vlaanderen
Hertogin van Bourgondië

Acht kinderen, onder wie:

Filips de Goede
1396-1467
Hertog van Bourgondië

Isabella van Portugal
1397-1472
Prinses van Portugal
Hertogin van Bourgondië

Drie kinderen, onder wie:

Karel de Stoute¹
1433-1477

Isabella van Bourbon
1436-1465

Maximiliaan van Oostenrijk
1459-1519
Aartshertog van Oostenrijk

Maria van Bourgondië²
1457-1482

Drie kinderen, onder wie:

Johanna van Castilië
1479-1555
Koningin van Castilië en León

Filips de Schone
1478-1506
Landsheer van de
Habsburgse Nederlanden
Koning-gemaal van Castilië

Margaretha van Oostenrijk
1480-1530
Landvoogdes van de Habsburgse
Nederlanden

Zes kinderen, onder wie:

Maria van Hongarije
1505-1558
Koningin van Hongarije
Landvoogdes der Nederlanden

Karel V
1500-1558
Keizer van het Heilige Roomse Rijk
Koning van Spanje
Heer der Nederlanden

Isabella van Portugal
1503-1539
Keizerin-gemalin van het
Heilige Roomse Rijk
Koningin van Spanje

Buitenechtelijk:

Margaretha van Parma
1522-1586
Landvoogdes van de
Habsburgse Nederlanden

Zes kinderen, onder wie:

Filips II
1527-1598
Koning van Spanje en Portugal
Heer der Nederlanden

Twee kinderen, onder wie:

**Isabella Clara Eugenia
van Oostenrijk**
1566-1633
Vorstin en na 1621 landvoogdes
van de Zuidelijke Nederlanden

Stamboom van de Bourgondische vorstinnen

Margaretha van Bourgondië

1374-1441

Hertogin van Beieren-Straubing
Gravin van Holland, Zeeland en
Henegouwen

Willem VI van Beieren

1365-1417

Graaf van Holland en Zeeland
Hertog van Beieren-Straubing
Graaf van Henegouwen

Jacoba van Beieren

1401-1436

Gravin van Holland, Zeeland
en Henegouwen

1 Hertog van Bourgondië, Brabant, Limburg en Luxemburg
Graaf van Vlaanderen, Artesië, Bourgondië [Franche-Comté],
Henegouwen, Holland, Zeeland en Namen
Hertog van Gelre en Lotharingen

2 Hertogin van Bourgondië, Brabant, Limburg, Luxemburg
Gravin van Vlaanderen, Holland, Zeeland, Henegouwen,
Namen en Bourgondië [Franche-Comté]

Elisabeth van Valois (derde huwelijk)

1545-1568

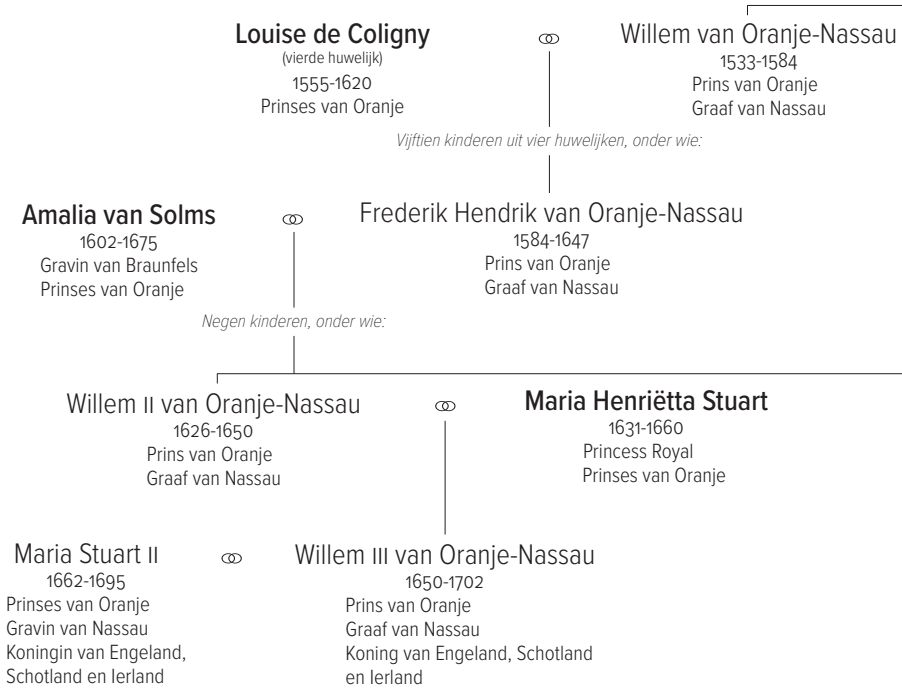
Koningin van Spanje

Albrecht van Oostenrijk

1559-1621

Aartshertog van Oostenrijk
Vorst van de Zuidelijke
Nederlanden

Stamboom van de Oranje-Nassau-vorstinnen

Willem 'de Rijke' van Nassau-Dillenburg
1487-1559
Graaf van Nassau-Dillenburg

Juliana van Stolberg
1506-1580
Gravin van Nassau-Dillenburg

Twaalf kinderen, onder wie:

Jan 'de Oude' van Nassau
1536-1606
Graaf van Nassau-Dillenburg,
Nassau-Siegen, Nassau-Dietz,
Nassau-Hadamar & Nassau-Beilstein

Elisabeth van Leuchtenberg
(eerste huwelijk)
1537-1579
Landgravin van Leuchtenberg
Gravin van Nassau-Dillenburg

Vierentwintig kinderen uit drie huwelijken, onder wie:

Sophie Hedwig van Brunswijk-Wolfenbüttel
1592-1642
Gravin van Spiegelberg
Gravin van Nassau-Dietz

Ernst Casimir van Nassau-Dietz
1573-1632
Graaf van Nassau-Dietz
Stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe

Negen kinderen, onder wie:

Albertine Agnes van Oranje-Nassau
1634-1696
Gravin van Nassau-Dietz

Willem Frederik van Nassau-Dietz
1613-1664
Graaf van Nassau-Dietz
Stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe

Drie kinderen, onder wie:

Hendrik Casimir II van Nassau-Dietz
1657-1696
Graaf van Nassau-Dietz
Erfstadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe

Henriëtte Amalia van Anhalt-Dessau
1666-1726
Gravin van Nassau-Dietz

Negen kinderen, onder wie:

Johan Willem Friso van Nassau-Dietz
1687-1711
Graaf van Nassau-Dietz, Nassau-Oranje
Prins van Oranje
Erfstandhouder van Friesland en Groningen

Maria Louise van Hessen-Kassel
1688-1765
Landgravin van Hessen-Kassel
Gravin van Nassau-Dietz
Prinses van Oranje

Twee kinderen, onder wie:

Anna van Hannover
1709-1759
Princess Royal
Prinses van Oranje

Willem IV van Oranje-Nassau
1711-1751
Prins van Oranje
Graaf van Nassau
Erfstadhouder van Republiek der Zeven Verenigde Provinciën

Drie kinderen, onder wie:

Willem V van Oranje-Nassau
1748-1806
Prins van Oranje
Graaf van Nassau
Erfstadhouder van Republiek der Zeven Verenigde Provinciën

Wilhelmina van Pruisen
1751-1820
Prinses van Pruisen
Prinses van Oranje

Drie kinderen, onder wie:

Willem I
1772-1843
Koning der Nederlanden

Inleiding

Vrouwen met macht

Aartsmoeders van de Lage Landen

Femke Deen en Ineke Huysman

Vrouwen zijn even vaardige bestuurders als mannen. Dat was de overtuiging van Christine de Pizan, een Franstalige middeleeuwse schrijfster. In haar boek *Livre de la Cité des Dames* (1405) schreef ze: ‘Ik weet zeker dat je een hele menigte vrouwen zou kunnen noemen [...] die bij nauwkeurige beschouwing hun lenen tijdens hun weduwschap even goed hebben beheerd als hun mannen het hadden gedaan toen ze nog leefden, en die bij hun onderdanen evenzeer geliefd waren, zo niet meer. [...] Natuurlijk, er zijn dwaze vrouwen, maar velen zijn intelligenter, vlugger van begrip en scherpzinniger dan menig man.’¹

Livre de la Cité des Dames was een handboek voor adellijke meisjes en vrouwen. Het bevond zich in de bibliotheek van gravin Jacoba van Beieren en werd mogelijk geschreven in opdracht van haar moeder, Margaretha van Bourgondië. Het boek behoorde tot de standaardliteratuur voor generaties jonge vorstinnen, die erin konden lezen dat een vrouwelijke heerser niet hoefde onder te doen voor een mannelijke.²

Dit fundamentele inzicht is in de loop van zevenhonderd jaar in de vergetelheid geraakt. Pas de laatste decennia zijn historici de verhalen van politieke vrouwen gaan (her)schrijven. Daardoor is (opnieuw) duidelijk geworden dat vrouwen een onmisbare rol spelen in de wereldgeschiedenis. Niet alleen, zoals lang is aangenomen, door het produceren van nageslacht of als pion op het dynastieke schaakbord, maar ook als zelfstandige spelers.

De achttien vrouwen die centraal staan in deze bundel droegen

Christine de Pizan presenteert haar boek aan de gelijknamige nicht van Margaretha van Bourgondië, de hertogin van Guyenne, ca. 1475. Bibliothèque nationale de France, Parijs, Fr. 1177, fol. 114.

ieder op hun eigen manier bij aan de wordingsgeschiedenis van de Nederlanden. Als vorstinnen regeerden zij over (delen van) het gebied dat uiteindelijk Nederland en België zou worden. Zij waren actief als bestuurders, diplomaten, patronessen, beheerders van bezittingen, bemiddelaars en als militair strategen.³ De auteurs van de portretten, allen (kunst)historici, beschrijven vanuit het perspectief van de vrouwen de politieke rollen die zij speelden en welke instrumenten ze daarbij gebruikten. Deze bundel bewijst dat we de geschiedenis van de Nederlanden niet alleen moeten associëren met Willem van Oranje, Johan van Oldenbarnevelt en Johan de Witt, maar ook met bijvoorbeeld Margaretha van Bourgondië, Maria van Oostenrijk en Albertine Agnes van Oranje-Nassau.

Politieke rollen

Een blik op de inhoudsopgave van deze bundel zou bijna doen vermoeden dat de naam Margaretha een selectie criterium was. Margaretha was een populaire vorstinnennaam, die verwees naar de heilige Margaretha van Antiochië, de schutspatroon van barende vrouwen. Dat is allesbehalve toeval: het voortbrengen van nageslacht werd gezien als de belangrijkste taak van een vorstin.

Maar er werd meer van vorstinnen verwacht dan het krijgen van kinderen. De vrouwen handelden, net als hun echtgenoten, vaders en zonen, vanuit een adellijk standsbesef waarin dynastieke belangen centraal stonden. Mannen en vrouwen zagen zichzelf als een schakel in een lange lijn die hun voorvaders verbond aan het nageslacht. De hoge adel geloofde dat het zijn plicht was om op grond van de deugden en het edele bloed van de voorouders 'recht en orde te verdedigen en heerschappij over land en mensen uit te oefenen'.⁴ Vrouwen namen deze plicht net zo serieus als mannen.

Adellijke vrouwen konden op verschillende manieren politieke macht vergaren. Als er geen mannelijke opvolger was, konden zij erfprinses worden. Erfdochter hadden het recht om te heersen en om die heerschappij door te geven. Echtgenotes konden bij mentale of fysieke afwezigheid van hun mannen het bestuur overnemen. Als weduwen hadden vrouwen de vrijheid om zelfstandig te regeren over de vaak aanzienlijke domeinen en bezittingen die ze als douarie (een soort weduwepensioen) ontvingen. Hun weduwschap stelde hen in staat om politieke, diplomatieke en soms militaire beslissingen te nemen.⁵ Als de erfopvolger nog niet meerderjarig was en de echtgenoot afwezig was of overleden, traden moeders of grootmoeders doorgaans op als regentes.

Van weduwen was al langer bekend dat zij zich konden laten gelden, maar pas de laatste jaren is er meer aandacht voor de politieke macht die ook echtgenotes konden uitoefenen. Door het huwelijk maakten zij deel uit van twee dynastieën. Dat verplichtte hen om als culturele en diplomatieke schakel sterke banden te onderhouden met hun eigen en de 'nieuwe' familie. Een vorstin met goede communicatieve en politieke vaardigheden kon zo een zeer invloedrijke positie opbou-

wen.⁶ Vorstelijke gemalinnen heersten samen met of in plaats van hun echtgenoot als ‘vorstin-luitenant’.⁷ In dit gezamenlijke bewind waren mannen weliswaar bevoorrecht en konden vrouwen alleen met hun toestemming regeren, maar hun rang verschaftte de vrouwen autoriteit over alle koninklijke, regionale en lokale ambtenaren. Er gaan dan ook steeds meer stemmen op om het koningschap te zien als ‘corporate’ monarchie waarin de macht tussen verschillende personen werd gedeeld.⁸

Politieke instrumenten

Onderzoek naar vrouwen vereist een andere dan de traditionele blik op de bronnen. Veel schriftelijk bronmateriaal is verloren gegaan, zeker waar het ging om vrouwen. De historicus moet dan ook de blik verbreden om de rechtmatige plaats van de vrouw in de geschiedenis te kunnen zien; zij duikt op in gerechtelijke archieven en juridische documenten, in rituelen en ceremoniën en in literaire teksten. Maar ook door het bestuderen van materiële cultuur, zoals penningen, schildereien en archeologische vondsten, vinden we vrouwen terug.⁹

Ook de omvangrijke briefwisselingen van vrouwen vormen een onuitputtelijke bron van informatie. Lange tijd zijn deze brieven ten onrechte terzijde geschoven, omdat ze vol zouden staan met ‘oninteressante’ huishoudelijke mededelingen. Mede dankzij grootschalige digitalisering, bijvoorbeeld van de correspondenties van de Hollandse en Friese stadhoudersvrouwen, is een ander beeld ontstaan.¹⁰ Het schrijven van brieven was voor veel middeleeuwse en vroegmoderne vrouwen een belangrijke manier om netwerken op te bouwen en invloed uit te oefenen en om de cohesie binnen de dynastie te versterken.¹¹ Vorstinnen waren een spil, zowel in hun eigen dynastieën als in de politieke en sociale netwerken die achter elke persoon van hoge adel schuilgingen. Door middel van correspondentienetwerken verbonden vrouwen verschillende machtscentra met elkaar. Daardoor speelden zij een centrale rol in het onderhouden van allianties en het bevorderen van politieke belangen.¹²

Daarnaast gebruikten vorstinnen kunst, literatuur en muziek als hefboom voor politieke macht en handelingsruimte.¹³ Ze financierden

kunstenaars en architecten om paleizen te verfraaien, ondersteunden dichters en wetenschappers en waren beschermvrouwe van componisten en muzikanten. Deze culturele patronage was meer dan financiële steun; het was een uitdrukking van persoonlijke betrokkenheid en het versterkte hun invloed en status aan het hof en in de maatschappij. Met de keuze voor bepaalde projecten bevorderden zij de politieke agenda van de familie.¹⁴

Een andere manier waarop vrouwen politieke macht konden uitoefenen, was via dynastieke politiek. Vaak namen vrouwen het voortouw bij het smeden van allianties door het strategisch arrangeren van huwelijken. Ook patronagenetwerken waren een middel om loyaliteit en steun te verwerven. Het onderhouden van die netwerken versterkte niet alleen hun eigen machtspositie, maar was ook belangrijk voor het behoud en de groei van de invloed van hun dynastieën, binnen en buiten de eigen landsgrenzen.¹⁵

Religieuze patronage was voor vorstelijke vrouwen een belangrijk middel om hun geloof uit te dragen en hun politieke en sociale invloed te doen gelden. Ze waren actief betrokken bij religieuze ceremoniën, financierden kerkelijke faciliteiten en ondersteunden religieuze gemeenschappen. Deze betrokkenheid versterkte hun legitimiteit en invloed in een tijdperk waarin religie en politiek intens met elkaar verstrengeld waren.¹⁶

Traditiegetrouw werd aan vorstinnen en adellijke vrouwen een bemiddelende rol als vreedstichter toebedeeld. Zij konden bij uitstek op hoog niveau onderhandelen tussen de hoven waarmee zij familiebanden onderhielden. Vroegmoderne diplomatie was zelfs in grote mate afhankelijk van vrouwen.¹⁷ Maar ook in militaire ondernemingen en oorlogsvoering hadden vorstinnen een actief aandeel. Hun inzet reikte van het onderhandelen over vrede tot het beïnvloeden van militaire beslissingen, aanmerkelijk verder dan de traditionele rol van bemiddelaar en diplomate.

Onderhandelen over macht

Vrouwen oefenden dus aanzienlijke invloed uit in domeinen die traditioneel worden geassocieerd met mannelijke macht. Hun betrok-

kenheid bij het arrangeren van strategische huwelijken, het beheren van patronagenetwerken en hun actieve deelname aan politieke en militaire besluitvorming laten zien dat genderrollen in deze periode flexibeler en complexer waren dan vaak wordt aangenomen.

Om deze reden kiezen we ervoor níét de termen ‘soft power’ of ‘informele macht’ te gebruiken om de invloed te beschrijven die vrouwen konden uitoefenen. Die termen gaan voorbij aan de uiteenlopende politieke rollen die vrouwen konden spelen en ze houden een onderscheid in stand dat door tijdgenoten niet altijd zo werd ervaren.¹⁸ Vrouwen konden weliswaar ‘indirecte’ macht uitoefenen via hun familie, maar als die familie tot de invloedrijkste van Europa behoorde, vertegenwoordigde die macht een politieke autoriteit van betekenis.¹⁹

Maar de politieke invloed van vrouwen in de Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd kenmerkte zich wel door ambivalentie. Hoewel als vanzelfsprekend gold dat adellijke vrouwen zich inzetten voor de dynastieke belangen, moesten zij opereren in een maatschappij waarin hun politieke rol op basis van hun vrouw-zijn werd betwist. In theorie waren vrouwen ondergeschikt aan mannen en konden zij geen politieke macht uitoefenen.²⁰ Van een vrouw met macht werd impliciet verwacht dat zij zich bleef presenteren als de echtgenote, weduwe, moeder of voogdes van de ‘rechtmatige’ heerser.²¹

Vrouwelijke macht moest dus voortdurend opnieuw worden onderhandeld en bevestigd. Vooral vrouwen die zich manifesteerden als vreedstichters konden op goedkeuring rekenen; dat was zoals gezegd een traditionele vorstinnentaak. Maar zodra vrouwen de macht te publiekelijk uitoefenden, kregen zij het verwijt heerszuchtig te zijn. Dan werd de politieke rechtmatigheid van hun handelen betwist onder verwijzing naar vermeende vrouwelijke gebreken zoals irrationaliteit, koppigheid en wraakzucht, die onverenigbaar waren met uitoefenen van macht.²²

Eén manier van vrouwen om met deze dubbele moraal om te gaan was zelf de retoriek van de vredelievende, vrome en kwetsbare vrouw adopteren en die ombuigen in eigen voordeel. Vrouwen presenteerden zichzelf in brieven en akten als bescheiden en gehoorzaam, terwijl hun politieke autoriteit aanzienlijk was.²³ Deze retorische strategieën

hebben historici eeuwenlang letterlijk genomen, waardoor de ware bedoelingen achter deze woorden niet werden herkend. Zo is een brief van gravin Jacoba van Beieren aan haar echtgenoot Humphrey van Gloucester, waarin zij hem in zeer onderdanige bewoordingen opriep haar te hulp te schieten, door haar biografen gezien als een voorbeeld van haar 'nederige volgzaamheid' als 'kwetsbare jonge vrouw'.²⁴ In werkelijkheid paste Jacoba de nederigheidsretoriek bewust toe om haar echtgenoot tot militaire actie te bewegen.²⁵ Dat lukte: Humphrey kwam haar te hulp met een legermacht.

Het negatieve cliché van 'dominante' vrouwelijke heersersessen is weerbarstig, net als het ideaalbeeld van vorstinnen als vredestitchers. De werkelijkheid is, zoals altijd, gelaagder. De acties van vrouwelijke heersers dienden zeker niet altijd het algemeen belang, zoals de gemeenplaats wil. Vrouwen lieten zich even vaak als mannen leiden door dynastieke, financiële of godsdienstige overwegingen. Lang niet altijd leidde dat tot verheffende politiek. De rol van de stadhouderlijke familie, ook de vrouwen, in de koloniale handel en slavernij is hier een voorbeeld van.²⁶

De titel van deze bundel *Moeders des Vaderlands* moet dan ook met een korrel zout worden genomen, net zoals het oorspronkelijke predicaat 'Vader des Vaderlands' waarnaar de titel verwijst. Deze benaming kwam uit de koker van propagandastrateeg Willem van Oranje en zijn pr-team.²⁷ Ook de benaming 'moeder' is niet ideaal – die kan de indruk wekken dat vrouwen vooral vanwege hun moederrol de geschiedenisboeken haalden. De keuze voor deze titel is een knipoog naar kwalificaties die tot dusver alleen mannen ten deel zijn gevallen, zoals de 'aartsvaders van de Lage Landen' (Filips de Stoute, Filips de Goede, Jan zonder Vrees) en de 'redders van de Republiek' (Willem van Oranje-Nassau en Maurits van Oranje-Nassau).²⁸

De vrouwen

De achttien vrouwen in deze bundel vormen niet de definitieve who's who van de machtigste vrouwen van de Lage Landen. Dit boek is een eerste aanzet om machtige vrouwen in ere te herstellen. Bij de selectie

hebben we geprobeerd een balans te vinden tussen de ‘Zuidelijke’ en ‘Noordelijke’ Nederlanden en tussen de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd, maar ongetwijfeld ontbreken vrouwen die ook een plaats in de verzameling verdienen. Dit boek richt zich op vorstinnen, zonder uitzondering vrouwen van hoge adel. Maar ook vrouwen van lagere adel en uit de midden- en lagere klasse oefenden invloed uit als zakenvrouwen, spionnen, diplomaten, regentessen, religieuze en verzetsleiders. Deze vrouwen verdienen hun eigen boeken (en hebben die in sommige gevallen al gekregen).²⁹

In de Middeleeuwen bestonden de Lage Landen uit een lappendeken van autonome gebieden waar verschillende dynastieën heersten. De eerste vrouwen in deze bundel, de zussen Johanna (1200-1244) en Margaretha (1202-1280) van Constantinopel, heersten na de dood van hun vader over de graafschappen Vlaanderen en Henegouwen. Johanna en Margaretha beschikten als leenvrouw over de autoriteit om hun ambt uit te voeren. Zij versterkten hun politieke en sociale netwerken en bevorderden stedelijke economieën door handel en lakenproductie te stimuleren.³⁰ Via religieuze patronage en het stichten van nieuwe kloosters oefenden zij politieke invloed uit en dwongen zij gezag af.

In de veertiende eeuw luide Margaretha van Male (1350-1405) samen met echtgenoot Filips de Stoute de Bourgondische tijd in, een periode waarin een steeds groter deel van de Lage Landen door de hertogen van Bourgondië werd bestuurd. Dankzij Margaretha van Male werd het Brabantse erfgoed deel van Bourgondië. Samen met haar echtgenoot belichaamde zij een vorm van tweehoofdige bestuur. Zij bestuurde zelf de vijf graafschappen die zij had meegenomen in het huwelijk en werkte daarnaast nauw samen met haar man.

Margaretha van Male diende als voorbeeld voor haar schoondochter Margaretha van Beieren (1363-1420), die als gravin van Vlaanderen de politieke verantwoordelijkheid droeg over een deel van de gezamenlijke bezittingen terwijl haar echtgenoot aan het front was. Daarnaast consolideerde ze de macht en invloed van het Huis van Bourgondië door de hervormingsbeweging van Colette de Colbie te steunen en door de Bourgondische cultuur te bevorderen.

Ook Margaretha van Males dochter Margaretha van Bourgondië

(1374-1441) heerste samen met echtgenoot Willem VI over hun graafschappen en het hertogdom. Na de dood van haar man gebruikte zij haar eigen domeinen en inkomsten om de Bourgondische en Beierse dynastie te bevorderen. Daarnaast spande zij zich via een netwerk van bondgenoten, diplomatie en huwelijksbemiddeling in om de erfopvolging van haar dochter Jacoba van Beieren (1401-1436) veilig te stellen. Jacoba zelf probeerde met militaire strijd en huwelijkspolitiek haar erflanden te verdedigen – weliswaar zonder succes. Zij moest haar macht afstaan, waardoor Holland, Zeeland en Henegouwen werden opgenomen in de Bourgondische landen.

Maria van Bourgondië (1457-1482) had als erfprinses de taak en de politieke autoriteit om de enorme erfenis – Bourgondië in het zuiden, de Nederlanden in het noorden – veilig te stellen. Ze zette de claim op haar erfenis kracht bij met haar culturele politiek. Ze presenteerde zichzelf als zelfbewuste hertogin die de politieke en culturele erfenis van haar voorgangers koesterde. Na haar dood gingen de Bourgondische Nederlanden over naar de Habsburgse dynastie, waardoor de Nederlanden deel werden van het Spaans-Habsburgse Rijk. Vanaf dat moment waren vrouwen uit de Habsburgse dynastie verantwoordelijk voor het bestuur van de Nederlanden.

Margaretha van Oostenrijk (1480-1530) was landvoogdes namens haar broer Filips de Schone en later namens haar neef, de jonge keizer Karel V. Zij genoot het volledige vertrouwen van haar neef en speelde als diplomaat een beslissende rol in politieke conflicten. Zij trad op als bemiddelaar bij vredesonderhandelingen en zette zich in voor een verenigd bestuur van de Nederlandse provincies. Als mecenas maakte zij het hof in Mechelen tot een internationaal centrum van politiek en kunst.

Hierna was het de zuster van Karel V, Maria van Hongarije (1505-1558) die de Nederlanden in zijn naam bestuurdde. Zij was een bedreven bemiddelaar, die de belangen van de vorst en die van haar onderdanen met elkaar verzoende. Haar politieke succes berustte mede op haar uitgebreide briefwisseling met Karel, waarin ze gebruikmaakte van strategische retoriek, onder meer gericht op haar langdurige ziekte. Op momenten dat haar macht onder druk stond, beriep ze zich op haar